

Perisoreus infaustus

Lavskrika

Fåglar

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Passeriformes (tättingar), **Familj:** Corvidae (kråkfåglar), **Släkte:** *Perisoreus*, **Art:** *Perisoreus infaustus* - lavskrika (Linnaeus, 1758) **Synonymer:** *Corvus infaustus* Linnaeus, 1758

Kännetecken

Lavskrikan är en traststor kråkfågel med förhållandevis lång stjärt. Fjäderdräkten är brunrå med mörkare hjässa och med iögonfallande rostbruna fält på stjärtsidorna och stjärtbasen samt på ett fält vid vingknogarna. Den nästan ljudlösa flykten växlar mellan aktiva vingslagsserier och glidflykt. Landar ofta lågt i träden och söker sig sedan upp längs trädkronan, där den blir sittande en kortare eller längre stund innan det bär iväg till nästa träd. Uppehåller sig gärna även på marken. Ljudlig, härmar ormvråk och andra fåglar men vanligtvis avslöjar arten sin närvaro genom jamande läten. Lavskrikan är sällskaplig, kommer ofta fram för att undersöka om det finns något matnyttigt vid eldstäder och andra platser där människor uppehåller sig.

Utbredning och status

Lavskrikan häckar i Sverige från nordligaste Värmland, mellersta Dalarna och nordvästra Gästrikland och norrut. Den är dock ovanlig eller saknas helt i ett 20-50 km brett bälte närmast Norrlandskusten. Sydgränsen uppges vara skarp, med successiv förtätning norrut och västerut från mellersta Dalarna, norra Gästrikland och Hälsingland. Lavskrikan minskade i Finland till en tredjedel av sin ursprungliga numerär mellan 1945 och 1976. Denna trend har dock vänt och efter en ökning på 30% mellan 1988 och 2000 i kärnområdena i norra Finland bedömer man nu den som stabil. Den svenska populationen verkar vara stabil sedan mitten av 1990-talet och beräknas f.n. uppgå till cirka 50 000 par (31 000–72 000). Uppgifter om täthet i den häckande populationen är knapphändiga och svårtolkade på grund av skillnader i metodik. Som riktvärde (i Sverige) kan anges 0.2–1.5 par km⁻² (revirkartering), varierande med andel äldre skog i landskapet. Den europeiska populationen skattades år 2000 till 340 000–710 000 par, och ansågs ha minskat måttligt mellan 1970–1990. Landsvisa populationsskattningar: Finland 40 000–80 000 par (2011), Norge 10 000–50 000 par (1990–2003), Ryssland 250 000–500 000 (1990–2000). Lavskrikan har en sammanhängande utbredning i den nordliga barrskogsregionen från Skandinavien i väster genom Ryssland vidare österut mot Stilla havet. Sexton underarter/raser har beskrivits, nominatformen *P. i. infaustus* återfinns på den Skandinaviska halvön.

Lavskrikan är en utpräglad stannfågel; den absoluta merparten av etablerade fåglar märkta som boungar har återfunnits 1–2 km från födelseplatsen. Livslängder om upp till 15 år har rapporterats men den förväntade medellivslängden är betydligt kortare. I en isolerad population i finska Österbotten hade hannarna en medellivslängd av 4,6 år och honorna 5,9 år. Dödligheten var störst bland årsungarna med en beräknad överlevnad första vintern på 0,45 och 0,76 för hannar respektive honor. Ungfågeln kan häcka som ettåringar, i synnerhet hannar, men vanligare är att de börjar häcka vid två års ålder. Lavskrikan sammanknippas ofta med urskogsartade grandominerade skogar med rik förekomst av trädlavar, men arten påträffas i de flesta typer av barrdominerade skogar. Slutna skogar äldre än 60 år med underväxt av gran föredras av lavskrikan eftersom skiktade skogar av detta slag erbjuder gott skydd från rovfåglar som duvhök genom begränsat siktdjup. Vuxna fåglar ägnar mer tid åt födosök och mer tid på marken i grandominerad skog än i högstammig talldominerad skog. Riktigt täta skogar används i liten utsträckning med undantag för ungfågeln just efter att de lämnat boet. Lavskrikan födosöker till största delen i träden men tillbringar även en hel del tid på marken, gärna i skogsgläntor och i myrkanter där marken tinar fram tidigt på våren. Den födosöker även på hyggen, men flyger ogärna längre sträckor över öppen mark. Studier med telemetri visar att lavskrikans rörelsemönster och habitatval under hösten i hög grad påverkas och styrs av förekomsten av hyggeskanter inom hemområdet. Träd som lämnas vid avverkning används för mellanlandning under längre förflyttningar. Bär, framför allt blåbär dominerar i dieten, men lavskrikan är en allätare och opportunist i födoval: insekter, fågelungar, svamp med mera äts beroende på tillfälle och tillgång. Mat samlas in och göms undan för vinterns behov från och med juli fram till snön täcker marken. Lavskrikan är sedan helt beroende av den hamstrade födan till påföljande vårs snösmältning, alltså under en tidsperiod upp till sex månader. Under högvintern är lavskrikan mycket inaktiv och sänker sin kroppstemperatur för att spara energi. Häckningen inleds i slutet av mars-början av april och ruvningstiden av de 3-5 äggen uppgår till cirka 20 dagar. Det omsorgsfullt byggda boet som invändigt är fodrat med näver och lavar placeras intill stammen i en gran eller tall. Tillgång till trädlavar inom hemområdet är därför ett viktigt attribut för skogens kvalitet som häckningsmiljö för lavskrikan. Ungarna stannar i boet 20–24 dygn. Under denna tid är lavskrikorna ytterst diskreta för att minimera risken för upptäckt av boet. Predation av kråka, korp och nötskrika men även ekorre är en viktig faktor för att häckningar misslyckas – häckningsframgången har visats vara lägre i närheten av soptippar, samhällen och andra platser där aktiviteten hos andra kråkfåglar är hög. Häckningsframgången var även lägre i högstammig skog utan underväxt av småträd. Reproduktionsframgången rapporteras variera mellan 0,33 och 0,80 lyckade häckningar per påbörjat försök, vilket innebär att i medeltal varannan häckning misslyckas. Häckningsframgången är högre i områden med sammanhängande äldre skog än i områden med fragmenterad skog. Hemområdesstorleken är mindre i områden med sammanhängande äldre skog än i fragmenterad skog och kan variera mellan 50 och 150 ha. Lavskrikan uppvisar ett komplext socialt familjeliv. Kring midsommar sker en utvandring från hemreviret men ett varierande antal ungfåglar stannar kvar upp till tre års ålder. De deltar inte aktivt som hjälpare, men accepteras som gruppmedlemmar. Även immigrerande, det vill säga obesläktade ungfåglar kan ingå i sådana "familjegrupper". Ungfåglar som stannar i ett etablerat revir skjuter alltså upp sin reproduktionsstart, men långtidsstudier har påvisat att de kan producera fler ungar under sin livstid än de som tidigt lämnar hemreviret, särskilt i områden där det finns en stor variation i habitatkvalitet.

Hot

Även om lavskrikan uppvisar beteendemässiga anpassningar till förändringar i skogslandskapet tyder mycket på att arten är evolutionärt anpassad till miljöer som endast förändras långsamt, det vill säga till äldre skog. Ett bra exempel på detta är det sofistikerade beteendet att gömma och återfinna mat i träden, vilket förutsätter ett gott rumsligt minne. Lavskrikan är därmed dåligt anpassad till de snabba förändringar i livsmiljön som en storskalig avverkning under hamstringstid och vinter innebär. En annan effekt av storskaligt skogsbruk är att kråka och nötskrika gynnas, med ökat predationstryck på lavskrikans ägg och ungar som följd. En uppvärmning av klimatet med milda vintrar kan förväntas vara negativt för lavskrikan, dels ökar överlevnaden hos dess bopredatorer, dels minskar den hamstrade födans hållbarhet. Det har spekulerats i om klimatomständiga betingelser för konservering av födan sätter en gräns för artens utbredningsområde. Om så är fallet kan en klimattutveckling med varmare vintrar också leda till ett minskat utbredningsområde. Skogsbruket i delar av lavskrikans utbredningsområde har medfört att barrblandskogar omförts till ensartade tallskogar. Denna utveckling är negativ eftersom den strukturella diversiteten i form av höjdsiktning minskat. Särskilt borttagande av underbestånd av gran påverkar habitatkvaliteten negativt. Pelarsalar med grovstammig produktiv tallskog är definitivt inte bra miljöer för lavskrikan. Lavskrikans låga inneboende spridningsförmåga innebär att habitatfragmentering är ett potentiellt hot mot livskraftiga populationer. Genetiska studier i Finland och Sverige visar tecken på reducerat sentida genflöde mellan lokala populationer.

Åtgärder

Åtgärder för att säkra artens långsiktiga överlevnadschanser bör utgå från analys av demografiska nyckelparametrar. Mot bakgrund av att arten kan bli förhållandevis långlivad med flera potentiella chanser till häckning är det rimligt att förvänta sig att överlevnaden hos etablerade vuxna fåglar har en stor påverkan på populationsdynamiken. Vidare kan en minskning av predationstrycket i bostadiet förväntas leda till ökad överlevnad av ungfåglar. Skapande av större sammanhängande arealer med äldre skog – inte nödvändigtvis orörd skog utan snarare syftande till att behålla ett slutet kronskikt över större områden – genom habitatnätverk och ekologisk landskapsplanering kan vara ett sätt att ”buffra” för inflöde av kråkor och nötskrikor. Sådana refugier kan öka vinter- och ungöverlevnaden och fungera som spridningskällor för att långsiktigt säkra lavskrikans förekomst i det omgivande produktionslandskapet. På beståndsnivå bör åtgärder riktas mot bevara och nyskapa skiktade skogar, helst med gran som underväxt. På sikt är det nödvändigt att öka den strukturella diversiteten i skogarna; evighetsträd är ett steg i rätt riktning – de hjälper bland annat till att binda samman fläckar av äldre skog inom hemområdet. Ledstjärnan i arbetet att göra skogsskötseln bättre anpassad till lavskrikans habitatbehov är att behålla och/eller återskapa den heterogenitet som kännetecknar skogar som föryngras naturligt.

Övrigt

Utländska namn - NO: Lavskrike, DK: Lavskrige, FI: Kuukkeli, GB: Siberian Jay. Lavskrikan omfattas av Bernkonventionens bilaga II (strikt skyddade djurarter) och är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga II, Typisk art i 9010 Taiga (Alpin region (ALP) och Boreal region (BOR))
Fridlysning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- Blomgren, A. 1964. *Lavskrika*. Bonniers.
- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: Bird Life International. BirdLife Conservation Series No. 12.
- Broton, L., Mönkkönen, M., Huhta, E., Nikula, A. & Rajasärkkä, A. 2003. Effects of landscape structure and forest reserve location on old-growth forest bird species in Northern Finland. *Landscape Ecology* 18: 377–393.
- BWP 1998. *The complete Birds of the Western Palearctic*. CD-rom. Oxford University Press.
- Edenius, L. & Meyer, C. 2002. Activity budgets and microhabitat use in the Siberian jay *Perisoreus infaustus* in managed and unmanaged forest. *Ornis Fennica* 79: 26–33.
- Edenius, L., Brodin, T. & White, N. 2004. Occurrence of Siberian Jay *Perisoreus infaustus* in relation to amount of old forest at landscape and home range scales. *Ecological Bulletins* 51: 241–247.
- Eggers, S., Griesser, M., Andersson, T. & Ekman, J. 2005. Nest predation and habitat change interact to influence Siberian jay numbers. *Oikos* 111: 150–158.
- Ekholm, A. 1989. *Lavskrikan i Gästrikland. Fåglar i X-län* 20: 4–14.
- Ekman, J., Eggers, S., Griesser, M. & Tegelström, H. 2001. Queuing for preferred territories: delayed dispersal of Siberian jays. *Journal of Animal Ecology* 70: 317–324.
- Hagemeyer, E.J.M. & Blair, M.J. (red.). 1997. *The EBCC Atlas of European breeding birds: their distribution and abundance*. T & A D Poyser, London.
- Kouki, J. & Väänänen, A. 2000. Impoverishment of resident old-growth forest bird assemblages along an isolation gradient of protected areas in eastern Finland. *Ornis Fennica* 77: 145–154.
- Lillandt, B.-G. 1993. *Lavskrikans (Perisoreus infaustus) populationsutveckling inom ett sammanhängande skogsområde i Sydösterbotten 1974–1992*. Zoologiska institutionen, Helsingfors. Rapport (Pro gradu avhandling), 114 s.
- Lillandt, B.-G. 2004. *Lavskrikans öde berör. Finlands Natur* 4: 4–8.
- Lillandt, B.-G., Bensch, S. & von Schantz, T. 2003. Family structure in the Siberian jay as revealed by microsatellite analyses. *Condor* 105: 505–514.
- Lindgren, F. 1975. Iakttagelser rörande lavskrikan (*Perisoreus infaustus*), huvudsakligen dess häckningsbiologi. *Fauna och Flora* 70: 198–210.
- Lindström, Å. 2005. Fågelförekomst och trender i Norrbotten – exempel från Svensk Fågeltaxering. *Fåglar i Norrbotten* 1: 21–25.
- Matero, J. 1996. Breeding biology of the Siberian jay in Kuusamo. *Aureola* 21: 74–87 (På finska med engelsk sammanfattning).
- Nystrand, M. 2006. *Effects of Habitat Quality on Behavioural Decisions and Population Dynamics in the Siberian Jay*. Doktorsavhandling, Evolutionsbiologiska institutionen, Uppsala.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens fåglar*. Umeå.
- Sklepkovych, B. A. 1997. *Kinship and conflict: resource competition in a proto-cooperative species, the Siberian Jay*. Doktorsavhandling, Zoologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Uimaniemi, L., Orell, M., Mönkkönen, M., Huhta, E., Jokimäki, J. & Lumme, J. 2000. Genetic diversity in the Siberian jay *Perisoreus infaustus* in fragmented old-growth forest of Fennoscandia. *Ecography* 23: 669–677.
- Valkama, J., Vepsäläinen, V. & Lehikoinen, A. 2011. 3rd Finnish Bird Atlas. Finnish Museum of Natural History and The Ministry of the Environment. [<http://atlas3.lintuatlas.fi>]

Författare

Lars Edenius 2006. © ArtDatabanken, SLU 2015.